

At springe rundt om sig selv som en hund

LIS NORUP

Det er bemærkelsesværdig, hvor hyppigt Franz Kafka anvender retstermer, når han skal beskrive konflikter af moralsk, psykologisk og mellemmenneskelig art. I dagbøger og optegnelseshæfter, i breve, fortællinger og romaner føres der til stadighed processer, rejses anklager, fremføres forsvar, fældes domme og udmåles straffe, som udspillede også det private liv, samkvemet med den anden, sig i retssalens univers.

Det uskyldige barn Karl Rossmann tvinges i *Amerika* til at forlade den fædrende jord på grund af en tjenestepige, der „havde gjort ham til far“; det djævelske menneske, men ret beset også uskyldige barn, Georg Bendemann dømmes i *Dommen* til døden ved drukning, fordi han har forlovet sig, en dom han med ordene „Kære forældre jeg har jo altid elsket jer“ prompte eksekverer; familieforsørgeren, den handelsrejsende Gregor Samsa, finder sig i *Forvandlingen* en morgen omskabt til en kæmpestor skarnbasse, hvis langsomme og pinefulde død applauderes af faderens, Hr. Samsas tilfredse „Nu...kan vi takke Gud“. Og endelig henrettes Josef K., prokuristen i *Processen*, der ikke var sig nogen skyld bevidst, som en hund uden at kende den lov, han dømmes efter eller den brøde, han har begået.

Alle steder føres der processer, ingen steder føres den mere indædt og forbitret end i *Kære far, forstå mig ret...*, det brev, Kafka i 1919 skrev til sin fader, grossist og galantèrivarehandler Hermann Kafka.

I dette 65-siders lange brev stiller den stadig hjemmeboende 36-årige dr.jur. og leder af Arbejderulykkesforsikringsanstaltens juridiske afdeling sig den opgave at forstå og forklare, hvorfor han nærer frygt for og had til sin fader. Hensigten er den sønlige-kærlige at „berolige os begge og gøre livet og døden lettere“ (1), en hensigt, der søges indløst ved at „give en kort levnedsskildring og ledsage alle vigtige handlinger...med en nærmere motivering for, hvorfor han havde handlet således, om han på sit nuværende udviklingstrin ville billige eller forkaste denne handlingssåde samt hvilke grunde, der talte for og imod“ (2). Det her citerede ønske om at hengive sig til selvschildringens særlige form for objektivering optræder imidlertid ikke i *Kære far, forstå mig ret...*, men i *Processen* som et led i Josef K.'s bestræbelser på at komme til klarhed over omfanget og arten af den anklage, der er rejst mod ham. Og alligevel er dette ønske om at bedømme et livs begivenheder og handlinger, tanker og følelser i lyset af en proces også dækkende for den retrospektive syntetisering af et livsforløb, der udfoldes i *Kære far, forstå mig ret...* For dette brev jeg-fortæller har et problem til fælles med Josef K. Begge er de involveret i en retssag, for begge er deres liv subjekt og objekt for en rettergang. Men hvor den anklagede Josef K. går til grunde uden at få påbegyndt sit selvransagende arbejde, fordi han ikke „kendte anklagen og dens mulige udvidelse“, stiller sagen sig anderledes for K.'s forfatter, Franz Kafka. I hans levnedsschildring, i *Kære far, forstå mig ret...* er der ingen tvivl om anklagen og dens omfang, for det er den skrivende selv, der rejser den, nedlægger påstand og fører bevis. Dokumentet er en søns beslutning om ved rettens hjælp at få afsluttet den proces, der livet igennem har udspillet sig mellem familiens medlemmer, fremfor alt mellem far og søn: „Du har sandt nok altid været et hovedtema i vore samtaler som i vor tænken, men det er virkelig ikke for at udpølse noget imod dig at vi sidder sammen, men for, med op-

bydelse af alle hovedets og hjertets kræfter, med spøg, med alvor, med kærlighed, trods, vrede, modvilje, hengivenhed, skyldbevidsthed at gennemdrøfte denne skrækkelige proces, der svæver mellem os og dig, i alle enkeltheder, fra alle sider, i alle anledninger, på afstand og nær på, denne proces, hvori du bestandig påstår at være dommer, mens du, i det mindste for størstedelen...er en lige så svag og forblindet part i sagen som vi.“(3)

Kære far, forstå mig ret... er kun tilsyneladende et brev, en privat og eksklusiv meddelelse fra en søn til en fader, næret af ønsket om at bringe klarhed over de bånd, der har efterladt sønnen i en tilstand, hvor han „overalt og allevegne blev...din skyldner“(4). Brevet skulle aldrig komme faderen i hænde, ikke blot på grund af mere eller mindre tilfældige biografiske omstændigheder, men især fordi dets sande og rette adressat ikke var ham. Faderen er ikke dets mål, men dets påskud. Han er den, der med sin dom leverer sønnen et alibi for skriveprocessen - indankningen af kendelsen ved en højere retsinstans: „Sammenfatter du din dom over mig, så går den ud på at du vel ikke ligefrem bebrejder mig noget uanstændigt eller noget ondt... men kulde, fremmedhed, utaknemlighed“(5). Det er denne private dom, disse ærekrænkende påstande, fældet ved familiens ikke-offentlige domstol, sønnen nu søger omstødt, mortificeret gennem en offentlig rettergang mod faderen og med ham selv, F.K., som vidne, anklager, dommer og også den retsskriver, der udfærdiger sagens akter til læsernes jury. For selv om brevet er formet som en privat optegnelse og ikke er tænkt til offentliggørelse i den foreliggende form, indgår det alligevel i en for Kafka karakteristisk cirkulation. Nok privat er det alligevel bestemt for andres øjne, intimt og offentligt på en og samme tid. Moderen, Julie Kafka kendte det, søsteren Ottilia med stor sandsynlighed også, Max Brod får det læst op i uddrag og Milena Jesenská får det i 1920 tilsendt sammen med alle hans dagbøger. Således indgår det allerede i Kafkas levetid i en slags halvoffentlig cirkulation, som var det i egenskab af retsdokument først tilgængeligt for de få udvalgte, de i sagen implicerede øvrighedspersoner, siden for alle.

Først efter de implicerede personers død blev *Kære far, forstå mig ret...* offentliggjort i sin helhed og er efterfølgende indgået i talrige nye retssager, hvor Kafka-forskere har fældet højst forskelligartede domme over det fremlagte bevismateriale, biografiske, religiøse, psykoanalytiske, strukturalistiske, socialhistoriske. Endnu en dom skal her voves fældet.

Støttende sig til de, i de fiktive værker gestaltede, far-søn konflikter forfatter Kafka i *Kære far, forstå mig ret...* sit liv, arrangerer det som en konfrontation mellem „styrke, sundhed, appetit, stemmekraft, talemåder, selvtilfredshed, verdensoverlegenhed, udholdenhed, åndsnærværelse, menneskekundskab“, *faderen*, og et „svageligt, ængsteligt, nølende, uroligt menneske“(6), *sønnen*.

Men ikke desto mindre er sønnen den overlegne, den i kampen sejrende. For magter han ikke det talte ord, er han *skriften* mægtig. Han er den, der er i stand til at iscenesætte en moralsk og psykologisk konflikt, en livskonflikt som en livsproces. Han er den, der via en sproglig glidning mellem skyldfølelse og skyld, mellem klage og anklage, fordømmelse og domfældelse lader faderen fremstå som forbryderen. Den forbrydelse, han anklages for, er den bitreste og grusomste af alle: den at have gjort et barn fortræd, knægtet et menneske og ødelagt et liv. Faderen er det, der har bibragt den lille Franz en indre skade ved at sætte ham udenfor på altanen en mørk nat som et „stykke ingenting“ (7) i stedet for at trøste med et par kærlige ord. Han er det, der giver studenten Franz frihed til at læse, hvad han måtte lyste på universitetet, og som alligevel driver studenten mod det studium, hvor han „formeligt levede af savsmuld, som yderligere tusinde munde før havde gennemtygget“(8), juraen - den disciplin, der paradoksalt nok skulle give forfatteren Franz Kafka redskaberne i hænde til at gennemføre alle sine processer. Og endelig er det også faderen, der med hånende insinuationer forpurrer den 36-åriges ægteskabsplaner: „Jeg hentyder dermed til en lille udtalelse en af de bevægede dage efter at jeg havde meddelt dig min sidste ægteskabsplan. Du sagde da omtrent: „Hun har formodentlig taget en eller anden udsøgt bluse på, som

jødinderne i Prag forstår det, og så har du naturligvis besluttet dig at gifte dig med hende. Og vel at mærke så hurtigt som muligt, om en uge, i morgen, i dag"(9). En udtalelse, der har en påfaldende lighed med en andens faders reaktion ved meddelelsen om en anden ung mands forlovelse, Georg Bendemanns i *Dommen*: „Fordi hun har løftet op i skørterne...fordi hun har løftet op i skørterne sådan og sådan og sådan, har du nærmet dig hende.“ (10)

Ligger konstateringen af en overdeterminerende Ødipuskonflikt i denne psykobiografi end lige for, er der i brevets tone og fremstillingsform, i graden af bevidsthed om det konfliktstof, det udvikler, meget, der peger på det som en litterær proces.

Enhver form for selvskildring, også selvbiografiens retrospektive syntetisering, hviler på introspektionens fordobling af det skrivende subjekt i et jeg, der skriver, og et mig, der beskrives. I denne fordobling er indlejret en spaltningens fremmedhed, hvor jeg'et, der tager sig selv som objekt og „springer rundt om sig selv som en hund“(11), konstruerer og selv lader sig konstruere af sit objekt, det selvbiografiske jeks fortælling om sit liv. Kun på papiret, kun som en følge af ord, sætninger, udsagn, kun som fortolket historie, kan et liv bringes til hvile i en ordnet og sluttet betydningsammenhæng. Kun gennem en villet og bevidst hierarkisering af den endeløse mængde af materiale, som det levede liv leverer autobiografen, kan der præges den sandhed, som den skrivende finder mest dækkende for sin selvopfattelse.

I Kafkas tilfælde er denne selvbiografiske komposition bevidst og villet forvrænget, spækket med „advokatneb“(12), som han advarende gør Milena Jesenská opmærksom på. Dette ændrer ikke, at han samtidig nedlægger påstand om, at *Kære far, forstå mig ret...* har sandheden som mål. De prokuratorkneb, han er sig bevidst om at have taget i anvendelse, tjener alene til at få bevisførelsen til at fremstå klarest muligt. Således i den afsluttende retsbelæring: „Sådan som beviserne i mit brev kan tingene i virkeligheden naturligvis ikke passe sammen, livet er mere end et puslespil; men med det korrektiv, der fremgår af

denne indsigelse, et korrektiv, som jeg hverken kan eller vil udarbejde i enkeltheder, er der dog efter min mening opnået noget, der i så høj grad nærmer sig sandheden“(13).

Men det virkelige kneb, der bringes i anvendelse, er af en langt mere omfattende og fundamentalt art, nemlig påstanden om, at *Kære far, forstå mig ret...* er drevet af et emancipationsønske, et håb om et liv uden for faderens rækkevidde. Fremstillingen af Hermann Kafka, den fader, der råber og skriger i sin forretning, der ræber og smasker ved bordet, der opfører sig brovtende, intolerant, øjentjenerisk, snobbet og ukultiveret - analysen af de dunkle kræfter, der binder ham til faderen og faderen til ham, har alt andet end løsrivelse som formål. Faderen, den indre herre, den guddommeliggjorte bøddel er selve betingelsen for den skrivende Kafkas autonomi og myndighed, er det tilflugtssted, hvor angstens og fortvivlelsens selvforståelse fremstår som meningsfuld, identitetsindstiftende. Uden fader, ingen skrift: „Mit skrivi handlede om dig, deri klagede jeg kun, hvad jeg ikke kunne klage ved dit bryst. Det var en afsked med dig, som jeg med vilje trak i langdrag, nok var den fremtunget af dig, men forløb i den af mig bestemte retning.“(14)

Stadig søger han næring ved faderen og finder den, alt imens han bittert anklager ham for alt. Det parasitære forhold griber ud over den „grænseløse skyldbevidsthed“, der er krystalliseringspunktet i *Kære far, forstå mig ret...*, og forlægger skylden til skammen, skammen over faderen og sig selv, skammen over faderen som det skrevnes betingelse. Som sin egen første skriver og læser lader han da sin egen fiktion, slutordene fra *Processen* indgå i brevet: „I erindringer om denne grænseløshed har jeg engang ganske rigtigt skrevet om en: 'han frygter at skammen vil overleve ham'“(15).

Noter

1. Franz Kafka: *Kære far, forstå mig ret...* Kafkas brev til sin far, København 1985, s. 82.
2. Franz Kafka: *Processen*. København 1972, s. 95.
3. *Kære far, forstå mig ret...*, s. 51.
4. *Ibid.*, s. 40.
5. *Ibid.*, s. 20.
6. *Ibid.*, s. 22 og s. 21.
7. *Ibid.*, s. 24.
8. *Ibid.*, s. 66.
9. *Ibid.*, s. 72.
10. Franz Kafka: *Dommen og andre fortællinger*. København 1987, s. 48.
11. Franz Kafka: *Mit liv er en tøven før fødslen*. Dagbøger i udvalg ved Steen Rasmussen. København 1991, s. 85. Dagbogsnotat den 9. december 1914.
12. Franz Kafka: *Breve til Milena*. København 1969, s. 62.
13. *Kære far, forstå mig ret...*, s. 82.
14. *Ibid.*, s. 61.
15. *Ibid.*, s. 54.

